

ΔΙΑΛΕΞΗ ΤΟΥ ΛΑΚΑΝ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ COLUMBIA 1975

Zak Λακάν

CONFERENCE DE LACAN A L'UNIVERSITE DE COLUMBIA 1975

JACQUES LACAN

Το έντυπο δημιουργήθηκε από το Φόρουμ Ψυχανάλυσης του Λακανικού Πεδίου της Αθήνας και προορίζεται για αποκλειστική χρήση των μελών του Φόρουμ και της Σχολής Ψυχανάλυσης του Λακανικού Πεδίου.

Document publié par le Forum de Psychanalyse du Champs Lacanien d'Athènes et destiné à l'usage interne aux membres du Forum et de l'Ecole de Psychanalyse du Champs Lacanien.

ZAK ΛΑΚΑΝ

Πανεπιστήμιο Κολούμπια

Αμφιθέατρο, Σχολή Διεθνών Υποθέσεων

Διαλέξεις και συνομιλίες σε πανεπιστήμια της Βορείου Αμερικής.

Scilicet, τεύχος 6/7, 1975, σελ. 42-45

Μετάφραση: Ιωάννα Βισβίκη

Διορθώσεις: Καλλιόπη Κουκουλάκη

Το έντυπο δημιουργήθηκε από το Φόρουμ Ψυχανάλυσης του Λακανικού Πεδίου της Αθήνας και προορίζεται για αποκλειστική χρήση των μελών των Φόρουμ και της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.

JACQUES LACAN

Columbia University

Auditorium, School of International Affairs

Conférences et entretiens dans des universités nord-américaines.

Scilicet, n°6/7, 1975, pp. 42-45.

Traduction: Ioanna Visviki

Corrections : Kalliopi Koukoulaki

Document publié par le Forum de Psychanalyse du Champ Lacanien d'Athènes et destiné aux membres des Forums et de l'École de Psychanalyse des Forums du Champ Lacanien, pour un usage interne.

1/12/1975

1/12/1975

LACAN

ΛΑΚΑΝ

LE SYMPTÔME

ΤΟ ΣΥΜΠΤΩΜΑ

Dans l'analyse, il y a quand même, il faut le dire, certains résultats. Ce n'est pas toujours ce qu'on attend : c'est parce qu'on a tort d'attendre, c'est ce qui fait la difficulté d'être analyste. Les analystes, j'ai essayé d'en spécifier quelque chose que j'ai dénommé le discours analytique.

Le discours analytique existe parce que c'est l'analysant qui le tient... heureusement. Il a l'heure (h-e-

Στην ανάλυση, πρέπει να το πούμε, επιτελούνται, όπως και να το κάνουμε, ορισμένα αποτελέσματα. Δεν πρόκειται όμως πάντα γι' αυτά που περιμένουμε: διότι κάνουμε λάθος που περιμένουμε, αυτή είναι και η δυσκολία του να είναι κανείς αναλυτής. Έχω προσπαθήσει να αποσαφηνίσω κάτι περί των αναλυτών, το οποίο κατονόμασα αναλυτικό λόγο¹.

Ο αναλυτικός λόγος υπάρχει, επειδή τον κρατά ο αναλυόμενος²... ευτυχώς. Έχει την ευ-τυχία, που είναι

u-r), l'heure qui est quelques fois un bon-heur, d'avoir rencontré un analyste. Ça n'arrive pas toujours. Souvent l'analyste croit que la pierre philosophale— si je puis dire— de son métier, ça consiste à se taire. Ce que je dis là, c'est bien connu. C'est tout de même un tort, une déviation, le fait que des analystes parlent peu. Il arrive que je fasse ce qu'on appelle des supervisions. Je ne sais pas pourquoi on a appelé ça supervision. C'est une super-audition. Je veux dire qu'il est très surprenant qu'on puisse, à entendre ce que vous a raconté un praticien— surprenant qu'à travers ce qu'il vous dit on puisse avoir une représentation de celui qui est en analyse, qui est analysant. C'est une nouvelle dimension. Je parlerai toute à l'heure de ce fait, la dit-mension que je n'écris pas tout à fait comme on l'écrit d'habitude en français. Le mieux, c'est que je fasse un effort et que je vous montre comment je l'écris : dit-mension.

C'est comme ça que je l'écris... dit-mension..., mention, c'est-à-dire— en anglais, ça se comprend—mention, l'endroit où repose un dit.

Alors, l'analyste, quand même, a

καμιά φορά και ώρα καλή (η καλή ώρα³) να έχει συναντήσει έναν αναλυτή. Δεν συμβαίνει πάντα αυτό. Ο αναλυτής συχνά νομίζει ότι η φιλοσοφικός λίθος -αν θα μπορούσα να το πω έτσι- του επαγγέλματός του συνίσταται στο να σιωπά. Αυτό που λέω τώρα είναι πολύ γνωστό. Ωστόσο, αποτελεί λάθος, μια παρέκκλιση, το γεγονός ότι ορισμένοι αναλυτές μιλούν ελάχιστα. Συμβαίνει να κάνω αυτό που ονομάζουμε εποπτείες. Δεν ξέρω γιατί το αποκαλούμε αυτό εποπτεία. Πρόκειται μάλλον για επακρόαση⁴. Θέλω να πω ότι είναι αρκετά απρόσμενο να μπορείτε, ακούγοντας όσα αφηγείται ένας κλινικός —κι είναι εντυπωσιακό μέσα από αυτά που σας λέει—, να μπορείτε να διαμορφώσετε μια εικόνα εκείνου που είναι σε ανάλυση, που είναι αναλυόμενος. Πρόκειται για μια νέα διάσταση. Θα μιλήσω σε λίγο γι' αυτό, για τη διάσταση την οποία δεν την γράφω εντελώς όπως την γράφουμε συνήθως στα γαλλικά. Το καλύτερο είναι να προσπαθήσω να σας δείξω πώς τη γράφω: διά-σταση⁵.

'Ετσι τη γράφω... διά-σταση, ...στάση, δηλαδή —στα αγγλικά, είναι κατανοητό— στάση⁶, το μέρος όπου αναπαύεται ένα λεχθέν⁷.

Άρα, ο αναλυτής, παρ' όλα αυτά,

des choses à dire. Il a des choses à dire à son analysant, à celui qui, tout de même, n'est pas là pour s'affronter au simple silence de l'analyste. Ce que l'analyste a à dire est de l'ordre de la vérité. Je ne sais pas si vous avez de la vérité quelque chose de très sensible. Je veux dire : si vous avez une idée de ce que c'est que la vérité. Tout discours implique au moins une place qui est celle de la vérité. Ce que j'appelle discours est en référence avec un lien social. L'analyse est de cet ordre. À ceci près que, comme elle est toute neuve, parce que, après tout, elle ne date pas de si longtemps, elle comporte un pacte. Un analysant sait que l'analyste l'attendra un certain nombre de fois par semaine et en principe il doit s'y rendre. Sinon, l'analyste— même s'il n'est pas venu— réclamera des honoraires. Naturellement, ça implique que l'analyste aussi a des devoirs. Il doit être là. La vérité, à partir de quand ça commence-t-il ?

Ça commence à partir du moment où on emploie des phrases. La phrase, c'est un dire. Et ce dire, c'est *le dire de la vérité*.

J'ai quelque part— pas seulement

έχει πράγματα να πει. Έχει να πει πράγματα στον αναλυόμενό του, σ' εκείνον ο οποίος δεν βρίσκεται εκεί, άλλωστε, για να έρθει αντιμέτωπος με την απλή σιωπή του αναλυτή. Εκείνο που έχει να πει ο αναλυτής είναι της τάξης της αλήθειας. Δεν ξέρω αν έχετε διαμορφώσει για την αλήθεια μια ιδέα απτή. Θέλω να πω: αν έχετε μια ιδέα για το τι είναι η αλήθεια. Κάθε λόγος περιλαμβάνει τουλάχιστον μια θέση που είναι εκείνη της αλήθειας. Εκείνο που ονομάζω λόγο είναι σε αναφορά μ' ένα κοινωνικό δεσμό. Αυτής της τάξης είναι η ανάλυση. Με την εξής διαφορά, ότι επειδή είναι αρκετά καινούρια, διότι τελικά δεν χρονολογείται κι από τόσο παλιά, ενέχει μια συμφωνία. Ένας αναλυόμενος ξέρει ότι ο αναλυτής θα τον περιμένει για έναν ορισμένο αριθμό συνεδριών την εβδομάδα κι ότι, κανονικά, εκείνος οφείλει να πηγαίνει. Ειδάλλως, ο αναλυτής — ακόμα κι αν δεν έρθει— θα ζητήσει την αμοιβή του. Φυσικά, αυτό σημαίνει ότι κι ο αναλυτής, επίσης, έχει καθήκοντα. Οφείλει να είναι εκεί. Κι η αλήθεια, από πότε ξεκινά;

Ξεκινά από τη στιγμή που χρησιμοποιούνται φράσεις. Η φράση είναι ένα λέγειν⁸. Κι αυτό το λέγειν είναι το λέγειν της αλήθειας.

Κάπου, όχι μόνο είπα, αλλά και

dit, mais écrit, il y a une nuance... il y a plus qu'une nuance, il y a une montagne entre le dire et l'écrit. La preuve, c'est que les gens se croient beaucoup plus sûrs d'une promesse quand ils ont ce qu'on appelle un papier. Un papier qui est une reconnaissance de dette, par exemple. Ce papier, ça donne support à la vérité de la promesse. On voit mal quelqu'un dire : « Cet écrit n'est pas de moi ». En tout cas, c'est à partir de ce moment-là qu'interviennent des expertises, à savoir des graphologues qui disent : « Oui, c'est bien cette écriture-là », ce qui prouve qu'une écriture a aussi quelque chose d'individuel. Mais l'écriture n'a pas toujours existé. Avant, il y avait la tradition orale. Ça n'empêchait pas que des choses se transmettent de voix à voix. L'origine du principe de la poésie, c'est ça.

J'ai énoncé un certain nombre de points sur ce qu'il en est de la vérité. C'est soutenable de dire que la vérité a une structure de fiction. C'est ce qu'on appelle normalement le mythe—beaucoup de vérités ont une existence mythique —, c'est bien en cela qu'on ne peut pas l'épuiser, la dire toute. Ce que j'ai énoncé sous cette forme : de la

έγραφα ότι υπάρχει μια διαφορά..., υπάρχει κάτι περισσότερο από διαφορά, υπάρχει ένας ωκεανός ανάμεσα στο λέγειν και το γραπτό. Η απόδειξη είναι ότι οι άνθρωποι εμπιστεύονται πολὺ περισσότερο μια υπόσχεση όταν έχουν στα χέρια τους αυτό που ονομάζουμε ένα χαρτί. Ένα χαρτί που είναι μια αναγνώριση χρέους, για παράδειγμα. Αυτό το χαρτί στηρίζει την αλήθεια της υπόσχεσης. Δύσκολα κάποιος θα πει: «Αυτό το γραπτό δεν είναι δικό μου». Σε κάθε περίπτωση, απ' αυτή τη στιγμή κι έπειτα, επεμβαίνουν οι ειδικοί, δηλαδή οι γραφολόγοι, που λένε: «Ναι, βεβαίως, γι' αυτή τη γραφή πρόκειται», πράγμα που αποδεικνύει ότι μια γραφή έχει, επίσης, κάτι το ατομικό. Άλλα η γραφή δεν υπήρχε από πάντα. Προηγουμένως, υπήρχε η προφορική παράδοση. Αυτό δεν εμπόδιζε τα πράγματα να κυκλοφορούν από στόμα σε στόμα. Εκεί βρίσκεται και η ρίζα της αρχής της ποίησης.

Ανέφερα έναν ορισμένο αριθμό σημείων που αφορούν την αλήθεια. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η αλήθεια έχει μια δομή επινόησης⁹. Είναι αυτό που κανονικά ονομάζουμε μύθο —πολλές αλήθειες έχουν μια μυθική ύπαρξη— και γι' αυτό δεν μπορούμε να την εξαντλήσουμε κιόλας, να την πούμε ολόκληρη. Το

vérité, il n'y a que mi-dire. La vérité, on la dit comme on peut, c'est-à-dire en partie. Seulement tel que ça se présente, ça se présente comme un tout.

Et c'est bien là que gît la difficulté : c'est qu'il faut faire sentir à celui qui est en analyse que cette vérité n'est pas toute, qu'elle n'est pas vraie pour tout le monde, qu'elle n'est pas – c'est une vieille idée – qu'elle n'est pas générale, qu'elle ne vaut pas pour tous. Comment cette chose est-elle possible, qu'il y ait des analystes ? La chose n'est possible que du fait que l'analysant reçoit cognition – si on peut dire – d'observer une règle, de ne dire que ce qu'il peut avoir à dire, que ce qui lui tient à cœur comme on dit en français. Ce qui est faire écho, mais ce n'est pas parce qu'une chose est un écho qu'elle est spécifiée, ce qui est faire écho à une très vieille idée de ce qui était le centre de l'être dit humain – celui qu'on appelait *anthropos* : le centre, c'était cœur – *tumos* –, c'est comme ça tout au moins que ça se désignait ; ce qui était sous le cœur, c'était épitumien. Mais c'était une conception qui donnait à l'homme un privilège. Il y avait deux espèces d'hommes : celui qui se spécifiait d'être d'une *polis* – ... lambda, iota, sigma – d'être un citoyen, celui-là seul

έχω ξαναπεί ως εξής: απ' την αλήθεια υπάρχει μόνο το μισο-λέγειν. Την αλήθεια τη λέμε όπως μπορούμε, δηλαδή μερικώς. Μόνο που έτσι όπως εμφανίζεται, εμφανίζεται ως όλον.

Κι ακριβώς εδώ φωλιάζει η δυσκολία: οφείλουμε δηλαδή να κάνουμε να νιώσει εκείνος που βρίσκεται σε ανάλυση ότι αυτή η αλήθεια δεν είναι όλη, ότι δεν είναι αληθινή για όλο τον κόσμο, ότι δεν είναι -κι αυτή είναι μια παλιά ιδέα- ότι δεν είναι γενική, ότι δεν ισχύει για όλους. Πώς είναι δυνατόν αυτό το πράγμα, να υπάρχουν αναλυτές; Το πράγμα δεν είναι δυνατόν παρά μόνο λόγω του γεγονότος ότι ο αναλυόμενος λαμβάνει τη γνώση –αν μπορούμε να πούμε– να τηρεί έναν κανόνα, να μην λέει παρά μόνο ό,τι μπορεί να έχει να πει, μόνο ό,τι τον απασχολεί βαθιά μέσα του. Πράγμα που αποτελεί αντήχηση, βέβαια δεν σημαίνει ότι κάτι που αποτελεί αντήχηση ότι είναι και προσδιορισμένο, αλλά που αποτελεί αντήχηση μιας πολύ παλιάς ιδέας περί του τί ήταν το κέντρο τού είναι που ονομαζόταν ανθρώπινο –εκείνου που ονομάζαμε άνθρωπο: το κέντρο ήταν η καρδιά –θύμος– τουλάχιστον έτσι οριζόταν, αυτό που ήταν κάτω απ' την καρδιά ήταν το επιθυμητικό. Ωστόσο, ήταν μια αντίληψη που έδινε

était un être humain plein de droit. Bien sûr, tout ceci s'est brouillé. Il n'en reste pas moins qu'à travers les structures différentes la relation dite politique continue d'exister. Elle existe tout de même plus solidement que tout autre.

J'ai frayé le chemin à quelque chose que j'ai appelé le dire de la vérité. L'analyste a averti, avant que le postulant entre en analyse, il a averti qu'il devait tout dire. Qu'est-ce que veut dire «tout dire»? Ça ne peut pas avoir du sens. Ça ne peut vouloir dire que dire n'importe quoi. En fait, c'est ce qui se passe. C'est par là qu'on entre en analyse. L'étrange, c'est qu'il se passe quelque chose qui est de l'ordre d'une inertie, d'une polarisation, d'une orientation. L'analysant (si l'analyse, ça fonctionne, ça avance) en vient à parler d'une façon de plus en plus centrée, centrée sur quelque chose qui depuis toujours s'oppose à la *polis*(au sens de cité), c'est savoir sur sa famille particulière. L'inertie qui fait qu'un sujet ne parle que de papa ou de maman est quand même une curieuse affaire. À dire n'importe quoi, il est

στον ἀνθρωπο ἔνα προνόμιο. Υπήρχαν δυο είδη ανθρώπων: εκείνος που χαρακτηρίζόταν ως της πόλεως – η πόλις... λάμδα, γιώτα, σίγμα– που ήταν πολίτης και μόνο εκείνος ήταν ανθρώπινο ον με δικαιώματα. Βεβαίως όλα αυτά μπερδεύτηκαν. Εν τούτοις, και μέσα από τις διαφορετικές δομές, η λεγόμενη πολιτική σχέση εξακολουθεί να υπάρχει. Και υπάρχει μάλιστα πολὺ πιο στέρεα από κάθε άλλη.

Άνοιξα το δρόμο σε κάτι το οποίο ονομάζω λέγειν της αλήθειας. Ο αναλυτής προειδοποίησε, πριν ο υποψήφιος αναλυόμενος μπει σε ανάλυση- τον προειδοποίησε ότι όφειλε να τα πει όλα. Τι σημαίνει «να τα πει όλα»; Αυτό δεν σημαίνει τίποτα. Δεν μπορεί να σημαίνει παρά μόνο το να λέει ότι να' ναι. Και τελικά, αυτό συμβαίνει. Απ' αυτή την οδό μπαίνουμε στην ανάλυση. Το παράξενο είναι ότι εκείνο που συμβαίνει είναι κάτι της τάξης μιας αδράνειας, μιας πόλωσης, ενός προσανατολισμού. Ο αναλυόμενος (αν λειτουργεί η ανάλυση και προχωρά) καταλήγει να μιλά μ' έναν τρόπο όλο και πιο εστιασμένο σε κάτι που ανέκαθεν αντιτίθεται στην πόλη (με την έννοια της πολιτείας), δηλαδή είναι εστιασμένο στην ιδιαίτερη οικογένειά του. Η αδράνεια που έχει ως αποτέλεσμα ένα υποκείμενο να

curieux que cette pente se suive, que ça fasse, ça finisse par faire comme l'eau, par faire rivière, rivière de retour à ce par quoi on tient à sa famille, c'est à dire par l'enfance. On peut dire que là s'explique le fait que l'analyste n'intervient que d'une vérité particulière, parce qu'un enfant n'est pas un enfant abstrait. Il a eu une histoire et une histoire qui se spécifie de cette particularité : ce n'est pas la même chose d'avoir eu sa maman et pas la maman du voisin, de même pour le papa.

Ce n'est pas du tout ce qu'on croit, un papa. Ce n'est pas du tout forcément celui qui, à une femme, a fait cet enfant-là. Dans beaucoup de cas, il n'y a aucune garantie, étant donné que la femme, après tout, il, peut lui arriver bien des choses, surtout si elle traîne un peu. C'est pour ça que papa, ce n'est pas du tout, forcément, celui qui est – c'est le cas de le dire – le père au sens réel, au sens de l'animalité. Le père, c'est une fonction qui se réfère au réel, et ce

μην μιλά παρά για τον μπαμπά και για τη μαμά, είναι, όπως και να το κάνουμε, μια παράξενη υπόθεση. Με το να λέει ο αναλυόμενος ότι να' ναι, το περίεργο είναι ότι αυτό το μονοπάτι διαγράφεται συνεκτικά, μονοπάτι που τελικά μετατρέπεται σε νερό, σε ποταμό, στον ποταμό που επιστρέφει σ' εκείνο δια μέσω του οποίου είμαστε δεμένοι με την οικογένειά μας και που δεν είναι άλλο από την παιδική ηλικία. Μπορούμε να πούμε ότι έτσι εξηγείται το γεγονός ότι ο αναλυτής δεν παρεμβαίνει παρά μόνο με μια ιδιαίτερη αλήθεια, διότι ένα παιδί δεν είναι ένα αφηρημένο παιδί. Έχει μια ιστορία και μια ιστορία, μάλιστα, που προσδιορίζεται από την εξής ιδιαιτερότητα: δεν είναι το ίδιο πράγμα να έχει κάποιος μαμά τη δική του μαμά κι όχι τη μαμά του γείτονα, ή τον μπαμπά του γείτονα.

'Ενας μπαμπάς δεν είναι καθόλου αυτό που νομίζουμε. Δεν είναι καθόλου αναγκαστικά εκείνος που έκανε αυτό το παιδί σε μια γυναίκα. Σε πολλές περιπτώσεις, δεν υπάρχει καμιά εγγύηση, δεδομένου ότι στη γυναίκα τελικά μπορούν να συμβούν αρκετά πράγματα, ειδικά αν είναι και λίγο γυρίστρα. Γι' αυτό και ο μπαμπάς δεν είναι αναγκαστικά καθόλου εκείνος που είναι -και πρέπει εδώ να το πούμε- ο πατέρας με την πραγματική έννοια, με την έννοια της

n'est pas forcément le vrai du réel. Ça n'empêche pas que le réel du père, c'est absolument fondamental dans l'analyse. Le mode d'existence du père tient au réel. C'est le seul cas où le réel est plus fort que le vrai. Disons que le réel, lui aussi, peut être mythique. Il n'empêche que, pour la structure, c'est aussi important que tout dire vrai. Dans cette direction est le réel.

C'est fort inquiétant. C'est fort inquiétant qu'il y ait un réel qui soit mythique, et c'est bien pour ça que Freud a maintenu si fortement dans sa doctrine la fonction du père.

Bon. Jusqu'ici j'ai parlé lentement pour que au moins vous entendiez quelques vérités fondamentales, mais je dois vous dire ceci: c'est que, comme j'enseigne depuis excessivement longtemps, je ne me souviens même plus de ce que j'ai dit la première fois— celle que vous trouverez reproduite dans le *Séminaire I*, paru déjà, il y a presque

ζωικότητας. Ο πατέρας είναι μια λειτουργία που αναφέρεται στο πραγματικό και δεν είναι οπωσδήποτε το αληθινό του πραγματικού. Αυτό δεν εμποδίζει το πραγματικό του πατέρα να είναι απόλυτα θεμελιώδες στην ανάλυση. Ο τρόπος ύπαρξης του πατέρα έχει να κάνει με πραγματικό. Είναι η μόνη περίπτωση όπου το πραγματικό είναι πιο δυνατό από το αληθινό. Ας πούμε ότι το πραγματικό μπορεί κι αυτό να είναι μυθικό. Ωστόσο, για τη δομή, είναι το ίδιο σημαντικό με το ότι ό,τι και να λέει κανείς είναι αληθινό. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι το πραγματικό.

Είναι πολύ ανησυχητικό αυτό. Είναι πολύ ανησυχητικό το ότι υπάρχει ένα πραγματικό που είναι μυθικό και γι' αυτό, ακριβώς, ο Φρόιντ διατήρησε με τέτοια επιμονή τη λειτουργία του πατέρα στη θεωρία του.

Λοιπόν. Μέχρις εδώ, προχωρώ σιγά-σιγά, για να ακούσετε τουλάχιστον κάποιες θεμελιώδεις αλήθειες, αλλά πρέπει να σας πω το εξής: έχει να κάνει με το ότι, καθώς διδάσκω εδώ και υπερβολικά πολύ καιρό, ούτε που θυμάμαι τι είπα την πρώτη φορά –αυτή που θα βρείτε να αναπαράγεται στο *Σεμινάριο I*, που εκδόθηκε πριν από περίπου είκοσι

vingt-deux ans, paru en reproduction de mon séminaire –, je fais confiance au sténographe, à la personne qui a bien voulu être sûr de remettre les choses dans son français à lui, c'est quelqu'un de très bien, de mon immédiate parenté, qui veut bien faire ce travail.

Ce que j'ai énoncé d'abord concernant le dire, le dire de la vérité, c'est la pratique qui nous l'enseigne. Et j'ai amorcé, dans ce que je viens d'énoncer, j'ai amorcé ceci : c'est que c'est une par-dit, une analyse. Une partie entre quelqu'un qui parle, mais qu'on a averti que sa parlote avait de l'importance. Vous savez il y a des gens à qui on a affaire dans l'analyse, avec qui il est dur d'obtenir ça. Il y en a pour qui dire quelques mots ce n'est pas si facile. On appelle ça *autisme*. C'est vite dit. Ce n'est pas du tout forcément ça.

C'est simplement des gens pour qui le poids des mots est très sérieux et qui ne sont pas facilement disposés à en prendre à leur aise avec ces mots. J'ai quelquefois à répondre à des cas comme ceux-là dans cette fameuse

δύο χρόνια, τόμος που αναπαράγει το σεμινάριό μου –, εμπιστεύομαι τον στενογράφο, το πρόσωπο που θέλησε να είναι σίγουρο ότι θα μεταφέρει τα πράγματα με τα δικά του γαλλικά, πρόκειται για κάποιον πολύ εντάξει, του κοντινού μου περιβάλλοντος, ο οποίος έχει την ευγενή καλοσύνη να κάνει αυτή τη δουλειά.

Την αρχική μου διατύπωση αναφορικά με το λέγειν, το λέγειν της αλήθειας, μάς τη διδάσκει η ίδια η πρακτική. Και εισήγαγα, σχετικά με αυτό που μόλις διατύπωσα, εισήγαγα το εξής: ότι μια ανάλυση είναι ένα παρα-λεχθέν. Μια παρτίδα μεταξύ κάποιου που μιλά, αλλά τον οποίο έχουμε προειδοποιήσει ότι το μπλαμπλα του έχει σημασία. Ξέρετε, υπάρχουν άνθρωποι τους οποίους συναντάμε στην ανάλυση, με τους οποίους είναι πολύ δύσκολο να το πετύχουμε αυτό. Υπάρχουν μερικοί για τους οποίους το να πουν λίγα λόγια δεν είναι και τόσο εύκολο. Αυτό το ονομάζουμε *αυτισμό*. Το είπα λίγο αβίαστα αυτό. Δεν πρόκειται αναγκαστικά για κάτι τέτοιο.

Πρόκειται απλώς για ανθρώπους για τους οποίους το βάρος των λέξεων είναι πολύ σοβαρή υπόθεση και οι οποίοι δεν προτίθενται εύκολα να αισθανθούν άνετα μ' αυτές τις λέξεις. Μερικές φορές, χρειάζεται να

supervision de tout à l'heure que, plus simplement, nous appelons en français un contrôle (ce qui ne veut pas dire, bien sûr, que nous croyons contrôler rien). Moi, souvent, dans mes contrôles— au début tout au moins— j'encourage plutôt l'analyste— ou celui ou celle qui se croit tel —, je l'encourage à suivre son mouvement. Je ne pense pas que ça soit sans raison que— non pas il se mette dans cette position, c'est très peu contrôlé— mais je ne pense pas que ça soit sans raison que quelqu'un vienne lui raconter quelque chose au nom simplement de ceci: qu'on lui a dit que c'était un analyste. Ce n'est pas sans raison, parce qu'il en attend quelque chose. Maintenant, ce dont il s'agit c'est de comprendre comment ce que je viens là de vous dépeindre à très gros traits peut fonctionner.

Fonctionner de façon telle que, quand même, le lien social constitué par l'analyse rebondisse, se perpétue. C'est là que j'ai pris parti et que j'ai dit...— dans quelque chose où, d'un côté, il y a quelqu'un qui parle sans le moindre souci de se contredire, et puis, de l'autre, quelqu'un qui ne parle pas— puisque, la plupart du temps, il

ανταποκριθώ σε τέτοιες περιπτώσεις, όπως αυτές εδώ στα πλαίσια αυτής της περιβόητης εποπτείας που ανέφερα πριν, που πιο απλά ονομάζουμε στα γαλλικά έλεγχο (πράγμα που δεν σημαίνει βέβαια ότι θεωρούμε πως ελέγχουμε κάτι). Εγώ συχνά στις εποπτείες μου, — τουλάχιστον στην αρχή— περισσότερο ενθαρρύνω τον αναλυτή —ή εκείνον ή εκείνη που θεωρεί τον εαυτό του/της ως τέτοιον/α—, τον ενθαρρύνω να ακολουθήσει τη δική του κίνηση. Δεν πιστεύω ότι κάποιος αναίτια —όχι ότι αναίτια καταλαμβάνει τέτοια θέση, αυτό ελάχιστα ελέγχεται— αλλά δεν νομίζω ότι αναίτια κάποιος έρχεται να του αφηγηθεί κάτι απλώς στο όνομα αυτού του γεγονότος: ότι του είπαν δηλαδή ότι ο τάδε είναι αναλυτής. Δεν γίνεται αναίτια, διότι απ' αυτόν περιμένει κάτι. Τώρα, αυτό για το οποίο πρόκειται, είναι να καταλάβουμε πώς αυτό που μόλις σας αναπαράστησα πολύ χονδρικά, πώς αυτό μπορεί να λειτουργήσει.

Να λειτουργήσει με τέτοιον τρόπο ώστε, τουλάχιστον, ο κοινωνικός δεσμός που εδραιώθηκε απ' την ανάλυση να επανακάμπτει, να διατηρείται. Εδώ, τοποθετήθηκα και είπα... —μέσα σε κάτι όπου, απ' την μια μεριά, υπάρχει κάποιος που μιλάει χωρίς την ελάχιστη έγνοια για το αν αντιφάσκει ή όχι, κι έπειτα, απ' την

faut bien laisser la parole à celui qui est là pour quelque chose; quand il parle, il est supposé dire la vérité, mais pas n'importe laquelle, la vérité qu'il faut que l'analysant entende. Qu'il faut que l'analysant entende: pourquoi? Pour ce qu'il attend, à savoir d'être libéré du symptôme.

Qu'est-ce que ça peut supposer que, par dire, quelqu'un soit libéré du symptôme? Ça suppose que le symptôme et cette sorte d'intervention de l'analyste— il me semble que c'est le moins qu'on puisse avancer— sont du même ordre. Le symptôme lui aussi dit quelque chose. Il dit, il est une autre forme de vrai dire et ce qu'en somme fait l'analyste, c'est d'essayer de faire un peu plus que de glisser dessus. C'est bien pourquoi l'analyse, la théorie analytique use d'un terme comme résistance. Le symptôme, ça résiste, ce n'est pas quelque chose qui s'en va tout seul; mais présenter une analyse comme quelque chose qui serait un duel est aussi tout à fait contraire à la vérité, c'est bien pour ça que j'ai — avec le temps, ce n'est pas venu tout de suite — essayé de construire quelque chose qui rende compte de ce qui se passe dans une analyse. Je n'ai pas la moindre

άλλη, κάποιος που δεν μιλά— καθώς, τον περισσότερο καιρό, πρέπει βεβαίως να αφήνουμε να μιλά εκείνος που βρίσκεται εκεί για κάποιο λόγο. Όταν μιλάει, υποτίθεται ότι λέει την αλήθεια, αλλά όχι οποιαδήποτε αλήθεια, την αλήθεια που χρειάζεται ο ίδιος ο αναλυόμενος να ακούσει: γιατί; Για εκείνο που περιμένει και που δεν είναι άλλο απ' την απελευθέρωσή του από το σύμπτωμα.

Και τι μπορεί να εννοείται εδώ, ότι δηλαδή μιλώντας κάποιος θα απελευθερωθεί από το σύμπτωμα; Εννοείται ότι το σύμπτωμα, καθώς κι αυτό το είδος παρέμβασης που πράττει ο αναλυτής —μου φαίνεται ότι είναι το ελάχιστο που μπορούμε να πούμε— είναι της ίδιας τάξης. Το σύμπτωμα, κι εκείνο από την πλευρά του, λέει κάτι. Λέει, αποτελεί μια άλλη μορφή αληθινού λέγειν κι εκείνο που, συνοπτικά, κάνει ο αναλυτής, είναι να επιχειρεί να κάνει κάτι περισσότερο από το να γλιστρά πάνω σ' αυτό. Αυτός είναι κι ο λόγος που η ανάλυση, η αναλυτική θεωρία χρησιμοποιεί έναν όρο όπως η αντίσταση. Το σύμπτωμα αντιστέκεται, δεν είναι κάτι που φεύγει από μόνο του. Άλλα το να παρουσιάζει κανείς την ανάλυση ως κάτι που θα ήταν μια μονομαχία μεταξύ δύο, είναι, επίσης, τελείως αντίθετο προς την αλήθεια και γι' αυτό ακριβώς —με το πέρασμα του

«conception du monde», comme on dit. Le monde, c'est cette charmante petite coquille dans laquelle on met au centre cette pierre précieuse, cette chose unique que serait l'homme. Il est censé avoir (étant donné ce schéma) des choses qui palpitent en lui un monde intérieur. Et puis, le monde, ce serait un monde extérieur. Je ne crois pas du tout que ça suffise. Je ne crois pas du tout qu'il y ait un monde intérieur reflet du monde extérieur, ni non plus le contraire.

J'ai essayé de formuler quelque chose qui incontestablement suppose une organisation plus compliquée. Si nous disons – nous, analystes – qu'il y a un inconscient, c'est fondé sur l'expérience. L'expérience consiste en ceci, c'est que dès l'origine il y a un rapport avec « lalangue », qui mérite d'être appelée, à juste titre, maternelle parce que c'est par la mère que l'enfant – si je puis dire – la reçoit. Il ne l'apprend pas. Il y a une pente. Il est très surprenant de voir comment

χρόνου, δεν έγινε αμέσως – προσπάθησα να κατασκευάσω κάτι που να παρουσιάζει ό,τι συμβαίνει μέσα σε μια ανάλυση. Δεν έχω την παραμικρή «αντίληψη περί του κόσμου», όπως λέγεται. Ο κόσμος είναι αυτό το γοητευτικό κοχυλάκι στο κέντρο του οποίου τοποθετούμε κείνη την πολύτιμη πέτρα, εκείνο το μοναδικό πράγμα που είναι ο άνθρωπος. Υποτίθεται ότι υπάρχουν (δεδομένης της συγκεκριμένης αντιπαραβολής) πράγματα που πάλλονται μέσα του: ένας εσωτερικός κόσμος. Κι έπειτα, ο (υπόλοιπος) κόσμος υποτίθεται ότι είναι ένας κόσμος εξωτερικός. Δεν νομίζω καθόλου ότι αυτό αρκεί. Δεν νομίζω καθόλου ότι υπάρχει ένας εσωτερικός κόσμος ως αντανάκλαση του εξωτερικού κόσμου, ούτε και το αντίστροφο.

Προσπάθησα να διατυπώσω κάτι το οποίο αδιαμφισβήτητα να υποθέτει μια πιο πολύπλοκη οργάνωση. Αν λέμε – εμείς, οι αναλυτές – ότι υπάρχει ένα ασυνείδητο, αυτό θεμελιώνεται πάνω στην εμπειρία. Και η εμπειρία συνίσταται στο εξής: ότι εξαρχής, υπάρχει μια σχέση με την «ηγλώσσα», που, δικαίως, αξίζει να ονομάζεται μητρική, διότι από τη μητέρα το παιδί – ας μου επιτραπεί να πω – τη λαμβάνει. Δεν τη μαθαίνει. Υπάρχει ένα πρανές. Είναι πολύ εντυπωσιακό

un enfant manipule très tôt des choses aussi notamment grammaticales que l'usage des mots « peut-être » ou « pas encore ». Bien sûr l'a-t-il entendu, mais qu'il en comprenne le sens est quelque chose qui mérite toute notre attention.

Il y a dans le langage quelque chose qui est structuré. Les linguistes s'y enclosent, à manifester cette structure qu'on appelle grammaticale. Et que l'enfant y soit si à l'aise, que si tôt il se familiarise avec l'usage d'une structure qui— ce n'est pas pour rien qu'on l'y a repérée, mais d'une façon élaborée— est ce qu'on appelle figures de rhétorique manifeste qu'on ne lui apprend pas la grammaire. On élabore la grammaire à partir de ce qui déjà fonctionne comme parole. Et cela n'est pas ce qu'il y a de plus caractéristique. Si j'ai employé le terme: «l'inconscient est structuré comme *un* langage, c'est bien parce que je veux maintenir qu'un langage, ça n'est pas le langage. Il y a quelque chose dans *le* langage de déjà trop général, de trop logique.

C'est tout le système qui se présente comme s'il était inné que

να βλέπει κανείς τον τρόπο με τον οποίο ένα παιδί χειρίζεται, από πάρα πολύ νωρίς, γνωστά γραμματικά φαινόμενα, όπως τη χρήση των λέξεων «μπορεί να», ή «όχι ακόμα». Βεβαίως και τα έχει ακούσει, όμως, το να καταλαβαίνει το νόημά τους είναι κάτι που αξίζει όλη την προσοχή μας.

Υπάρχει μέσα στη γλώσσα κάτι που είναι δομημένο. Οι γλωσσολόγοι περιχαρακώνονται σ' αυτό, στο να προβάλλουν αυτή τη δομή που ονομάζουμε γραμματική. Και το ότι το παιδί έχει τέτοια άνεση και πολύ γρήγορα εξοικειώνεται με τη χρήση μιας δομής, η οποία —και υπάρχει λόγος που την εντοπίσαμε εκεί, κατά τρόπο περίτεχνο, όμως— συνίσταται σε ό,τι ονομάζουμε ρητορικά σχήματα (λόγου), καταδεικνύει περίτρανα ότι δεν του μαθαίνουμε τη γραμματική. Αναπτύσσουμε τη γραμματική με αφετηρία εκείνο που λειτουργεί ήδη ως ομιλία. Κι αυτό δεν είναι και το πιο χαρακτηριστικό. Αν χρησιμοποίησα τη διατύπωση: «το ασυνείδητο είναι δομημένο ως μια γλώσσα», είναι επειδή θέλω να τονίσω ότι μια γλώσσα δεν είναι η γλώσσα (το γλωσσικό σύστημα). Υπάρχει κάτι μέσα στη γλώσσα που είναι ήδη υπερβολικά γενικό, υπερβολικά λογικό.

'Όλο το σύστημα εμφανίζεται σαν να ήταν έμφυτο που το παιδί, με

l'enfant joue, à propos d'un départ de sa mère, avec l'énoncé qui a tellement frappé Freud – cela chez un de ses petits-enfants –, l'énoncé *Fort-Da*. C'est là que tout s'insère. C'est déjà, ce *Fort-Da*, une figure de rhétorique.

Quelqu'un dont j'étais plutôt étonné qu'il m'ait cité, parce que je ne savais même pas qu'il me connaissait – il me connaît manifestement à travers Paul de Man, Paul de Man qui m'a accueilli à Yale, Paul de Man à qui bien sûr je ne peux qu'être reconnaissant de tout le soin qu'il a pris pour frayer mon arrivée aux Amériques –, mais, quand même, je suis surpris de ceci que tellement de personnes après tout disent certaines choses qui ne sont pas tellement loin de ce que je dis... Il se produit comme ça dans plusieurs places une sorte de petit tourbillon, une manière de dire qui est ce que j'appelle, moi, le style. Je n'ai pas de « conception du monde », mais j'ai un style, un style qui, naturellement, n'est pas tout à fait facile, mais c'est là tout le problème. Qu'est-ce que c'est qu'un style ? Qu'est-ce que c'est qu'une chose ? Qu'est-ce que c'est que la façon dont un style se situe, se caractérise ? Moi, au temps où je parlais seulement avec des camarades,

αφορμή την αναχώρηση της μητέρας του, παιζει με το εκφερόμενο που τόσο εντυπωσίασε τον Φρόιντ – επρόκειτο για ένα από τα εγγόνια του –, με το εκφερόμενο *Fort-Da*. Το όλο θέμα εντοπίζεται εδώ. Αυτό το *Fort-Da* είναι ήδη ένα ρητορικό σχήμα (λόγου).

Κάποιος, ο οποίος απόρησα που με ανέφερε, διότι ούτε καν ήξερα ότι με γνώριζε – με γνωρίζει προφανώς μέσω του Paul de Man, του Paul de Man που με υποδέχτηκε στο Yale, ο Paul de Man στον οποίο είμαι βεβαίως ευγνώμων για όλη τη φροντίδα που αφιέρωσε για να προετοιμάσει τον ερχομό μου στην Αμερική –, όπως και να χει, όμως, απορώ που τόσοι άνθρωποι, τελικά, λένε ορισμένα πράγματα που δεν βρίσκονται και τόσο μακριά απ' όσα λέω εγώ... Κι έτσι αναπάντεχα, σε πολλά μέρη, δημιουργείται κάτι σαν μικρός ανεμοστρόβιλος, ένας τρόπος έκφρασης που είναι αυτό που εγώ ονομάζω στυλ. Δεν έχω «αντίληψη περί του κόσμου», αλλά έχω ένα στυλ, ένα στυλ που, φυσικά, δεν είναι και πολύ εύκολο, αλλά εδώ είναι και το όλο πρόβλημα. Τι είναι στυλ; Τι είναι ένα πράγμα; Τι είναι ο τρόπος με τον οποίο ένα στυλ εντοπίζεται, χαρακτηρίζεται; Για μένα, τον καιρό που μιλούσα μόνο με συναδέλφους, εκείνο που ήταν το πιο φυσικό, ήταν

ce qui était, le plus naturel, c'était de dire « ce n'est pas tout à fait ça » et si ce que j'ai écrit après l'avoir dit, si ce que j'ai écrit, d'élaborer ce que j'ai dit, a un cachet, c'est de marquer que j'essaie de serrer au plus près ce qui est « tout à fait ça ».

Bien sûr, ce n'est pas facile, ce n'est pas facile de partir, comme par exemple font des structuralistes, d'une division entre nature et culture. La culture, moi, c'est ce que j'ai essayé d'écarteler sous la forme de quatre discours, mais bien sûr ce n'est pas limitatif. C'est le discours qui flotte, qui surnage à la surface de notre politique à nous, je veux dire de notre façon de concevoir un certain lien social. Si le lien était purement politique, nous y avons ajouté autre chose. Nous y avons ajouté le discours qu'on appelle universitaire, le discours qu'on appelle scientifique, qui ne se confondent pas, contrairement à ce qu'on imagine. Le discours scientifique, ce n'est pas pour rien que, dans le champ universitaire, on lui réserve des facultés spéciales. On le tient à l'écart, mais ce n'est pas pour rien. J'ai montré quelque part qu'il y a un rapport, qui n'est pas anodin, entre le discours scientifique et le discours hystérique. Ça peut paraître bizarre – à un certain enchaînement près de certaines fonctions que j'ai définies en

να πω «δεν είναι ακριβώς αυτό» κι αν αυτό που έγραψα αφού το είπα, αν αυτό που έγραψα αφού ανέπτυξα όσα είπα, έχει μια σφραγίδα, αυτή είναι πως τονίζω ότι προσπαθώ να περισφέρω όσο γίνεται πιο κοντά αυτό που είναι «ακριβώς αυτό».

Βεβαίως, δεν είναι εύκολο, δεν είναι εύκολο να ξεκινήσει κανείς, όπως για παράδειγμα κάνουν ορισμένοι δομιστές, από έναν διαχωρισμό μεταξύ φύσης και πολιτισμού. Ο πολιτισμός είναι εκείνο που εγώ προσπάθησα να διαμελίσω υπό τη μορφή τεσσάρων λόγων, χωρίς βέβαια αυτό να είναι περιοριστικό. Ο λόγος είναι εκείνος που επιπλέει, που υπέρκειται στην επιφάνεια της δικής μας πολιτικής, κι εννοώ του τρόπου μας να αντιλαμβανόμαστε έναν ορισμένο κοινωνικό δεσμό. Αν ο δεσμός είναι καθαρά πολιτικός, εμείς προσθέσαμε κάτι άλλο. Προσθέσαμε τον λόγο που ονομάζουμε πανεπιστημιακό, τον λόγο που ονομάζουμε επιστημονικό, που δεν συγχέονται μεταξύ τους, αντίθετα απ' ότι φανταζόμαστε. Υπάρχει λόγος που στο πανεπιστημιακό πεδίο αναγνωρίζουν ιδιαίτερες ικανότητες στον λόγο της επιστήμης. Τον κρατάμε στην άκρη, αλλά υπάρχει λόγος. Κάπου έδειξα ότι υπάρχει μια σχέση που δεν είναι ανώδυνη μεταξύ του επιστημονικού λόγου και του

y employant un certain S_1 et un certain S_2 , qui n'ont pas la même fonction, et aussi un certain S que j'appelle sujet et un certain objet(**a**), à un certain ordre tournant près de ces quatre fonctions–, le discours scientifique ne se distingue du discours hystérique que par l'ordre dans lequel tout cela se répartit.

Tout cela a abouti à quelque chose qu'on peut dessiner en employant plusieurs couleurs différentes. J'ai cru pouvoir lier le symbolique (c'est celui-là, c'est l'arbitraire), le réel et l'imaginaire.

Comment se fait-il qu'après avoir distingué ce symbolique, cet imaginaire, et ce réel, et les avoir spécifiés de ceci que le symbolique, c'est notre lien au langage, c'est de cette distinction que nous sommes des *êtres parlants*? C'est un cercle vicieux de dire que nous sommes des êtres parlants. Nous sommes des « parlêtres », mot qu'il y a avantage à substituer à l'inconscient, d'équivoquer sur la parlotte, d'une

υστερικού λόγου. Μπορεί να φανεί περίεργο –σύμφωνα με τον συνδυασμό ορισμένων λειτουργιών που όρισα χρησιμοποιώντας ένα κάποιο S^1 κι ένα κάποιο S^2 , που δεν έχουν την ίδια λειτουργία, καθώς κι ένα κάποιο S , το οποίο ονομάζω υποκείμενο κι ένα κάποιο αντικείμενο (*a*), που περιστρέφεται σύμφωνα με μια ορισμένη σειρά αυτών των τεσσάρων λειτουργιών–, ο λόγος της επιστήμης δεν διαφοροποιείται από τον υστερικό λόγο παρά μόνο απ' τη σειρά εντός της οποίας όλα αυτά κατανέμονται.

'Όλα αυτά κατέληξαν σε κάτι που μπορούμε να σχεδιάσουμε χρησιμοποιώντας πολλά διαφορετικά χρώματα. Νόμισα πως ήμουν σε θέση να συνδέσω το συμβολικό (αυτό-εδώ είναι το αυθαίρετο), το πραγματικό και το φαντασιακό.

Πώς γίνεται λοιπόν, αφού έχουμε διακρίνει αυτό το συμβολικό, αυτό το φαντασιακό κι αυτό το πραγματικό, και αφού τα έχουμε ορίσει εκ του γεγονότος ότι το συμβολικό είναι ο δεσμός μας με τη γλώσσα, πώς γίνεται να είμαστε ομιλούντα όντα εξαιτίας αυτής της διάκρισης; Το να λέμε ότι είμαστε ομιλούντα όντα αποτελεί φαύλο κύκλο. Είμαστε «ομιλ-όντα», λέξη που καλό θα είναι να υποκαθιστά το ασυνείδητο, δεδομένου ότι

part, et sur le fait que *c'est du langage* que nous tenons cette folie qu'il y a de l'être : parce que c'est sûr que nous y croyons, nous y croyons à cause de tout ce qui paraît faire substance ; mais en quoi est-ce de l'être, en dehors du fait que le langage use du verbe être ? Il use du verbe être, mais modérément. L'homme pourrait dire qu'il *est* un corps, et ce serait très sensé, car c'est évident que le fait qu'il consiste en un corps est ce qu'il a de plus certain. On a émis quelques doutes sur l'existence d'un monde extérieur au nom de ceci qu'après tout nous n'en n'avons que des perceptions, mais il suffit de se faire (comme j'ai fait moi-même toute à l'heure), de se faire une bosse en rencontrant quelque chose de dur pour qu'il soit tout à fait manifeste qu'il y a des choses qui résistent, qu'il y a des choses qui ne se déplacent pas si facilement ; en revanche, ce sur quoi l'homme insiste, c'est non pas qu'il est un corps, mais, comme il s'exprime (c'est là quelque chose de saisissant), *qu'il en a un.*

Au nom de quoi peut-il dire qu'il a

δημιουργεί αμφισημία ως προς το μπλα-μπλα, αφενός, αλλά και ως προς το γεγονός ότι απ' τη γλώσσα κρατάμε αυτή την τρέλα που απορρέει από το γεγονός ότι υπάρχει ον: διότι είναι σίγουρο πως πιστεύουμε ότι υπάρχει ον, το πιστεύουμε λόγω όλων αυτών που φαίνεται να μαρτυρούν την ύπαρξη υπόστασης. Άλλα ποια η σχέση της με το είναι, εκτός του γεγονότος ότι η γλώσσα χρησιμοποιεί το ρήμα είναι; Χρησιμοποιεί το ρήμα είναι, αλλά μετριοπαθώς. Ο άνθρωπος θα μπορούσε να πει ότι είναι ένα σώμα και θα ήταν πολύ λογικό, διότι είναι προφανές ότι το γεγονός ότι συνισταται σ' ένα σώμα είναι ό,τι πιο σίγουρο υπάρχει. Εκφράσαμε κάποιες αμφιβολίες σχετικά με την ύπαρξη ενός εξωτερικού κόσμου στο όνομα του ότι, τελικά, δεν έχουμε γι' αυτόν παρά μόνο αντίληψη δια των αισθήσεων, αλλά αρκεί να χτυπήσεις το κεφάλι σου (όπως έκανα κι εγώ πριν από λίγο) πάνω σε κάτι σκληρό και να κάνεις καρούμπαλο, για να είναι εντελώς ξεκάθαρο ότι υπάρχουν πράγματα που αντιστέκονται, ότι υπάρχουν πράγματα που δεν μετακινούνται εύκολα. Αντιθέτως, εκείνο στο οποίο επιμένει ο άνθρωπος δεν είναι ότι είναι ένα σώμα, αλλά, όπως εκφράζεται (κι εδώ υπάρχει κάτι συναρπαστικό), ότι έχει ένα (σώμα).

Και στο όνομα τίνος πράγματος

un corps ? Au nom de ceci qu'il le traite à la va-comme-je-te-pousse, il le traite comme un meuble. Il le met dans des wagons par exemple et là il se laisse trimbaler. C'était quand même vrai aussi, ça commençait à s'amorcer quand il le mettait dans des chariots. Alors, je voudrais dire que cette histoire de parlêtre, ça se rencontre avec cette autre appréhension du corps et ça ne va pas tout seul. Je veux dire qu'un corps a une autre façon de consister que ce que j'ai désigné là sous une forme parlée, sous la forme de l'inconscient, en tant que c'est de la parole comme telle qu'il surgit. Ce sont des marques dont nous voyons la trace dans ce qu'il en est de l'inconscient. Ce sont des marques qui sont celles laissées par une certaine façon d'avoir rapport à un savoir, qui constitue la substance fondamentale de ce qu'il en est de l'inconscient. L'inconscient, nous imaginons que c'est quelque chose comme un instinct, mais ce n'est pas vrai. Nous manquons tout à fait de l'instinct, et la façon dont nous réagissons est liée non pas à un instinct, mais à un certain savoir véhiculé non pas tant par des mots que par ce que j'appelle des signifiants. Des signifiants, c'est ce qui dit, c'est une rhétorique bien sûr beaucoup plus profonde, c'est ce qui prête à équivoque. L'interprétation

μπορεί να πει ότι έχει ένα σώμα; Στο όνομα του ότι το μεταχειρίζεται όπως-όπως, το μεταχειρίζεται ως έπιπλο. Το στοιβάζει μέσα σε βαγόνια, για παράδειγμα, κι εκεί αφήνεται να τον μεταφέρουν απ' το ένα μέρος στο άλλο. Κι ήταν βεβαίως εξίσου αλήθεια, ξεκινούσε να γίνεται, όταν το έβαζε σε καρότσια. Λοιπόν, θα ήθελα να πω ότι αυτή την ιστορία του ομιλόντος τη συναντάμε μαζί μ' αυτή την άλλη αντίληψη του σώματος και αυτό δεν γίνεται από μόνο του. Θέλω να πω ότι ένα σώμα έχει έναν άλλο τρόπο να συγκροτείται απ' αυτόν που περιέγραψα υπό μια μορφή ομιλίας, υπό την μορφή του ασυνείδητου, ως εκείνο που αναδύεται από την ομιλία ως τέτοια. Πρόκειται για σημάδια των οποίων το ίχνος το βλέπουμε μέσα σ' αυτό που εκφράζεται από το ασυνείδητο. Πρόκειται για σημάδια που έχουν γίνει από έναν ορισμένο τρόπο τού να έχει κανείς σχέση με μια γνώση που αποτελεί τη θεμελιώδη ουσία αυτού που είναι το ασυνείδητο. Φανταζόμαστε ότι το ασυνείδητο είναι κάτι όπως ένα ένστικτο, αλλά αυτό δεν είναι αλήθεια. Μας λείπει εντελώς το ένστικτο κι ο τρόπος με τον οποίο αντιδρούμε συνδέεται με μια ορισμένη γνώση που έχει ως όχημα όχι τόσο λέξεις, αλλά αυτό που ονομάζω σημαίνοντα. Τα σημαίνοντα είναι αυτά που λένε, που σημαίνουν, πρόκειται για μια ρητορική βεβαίως

doit toujours – chez l'analyste – tenir compte de ceci que, dans ce qui est dit, il y a le sonore, et que ce sonore doit consoner avec ce qu'il en est de l'inconscient.

Il y a quelque chose d'important dans cette façon de représenter le lien : le lien du symbolique, de l'imaginaire et du réel, et voici quoi. C'est que ce n'est pas nécessairement à plat que nous devons poser ces trois termes. Le corps, bien sûr, a aussi forme, une forme que nous croyons être sphérique, mais nous devons aussi savoir dessiner des choses autrement.

Il est comme vous le voyez remarquable que pour un objet qui m'est aussi familier que vous pouvez⁽⁵¹⁾ imaginer que me soit cette façon de dessiner le nœud, que je suis forcé de garder un petit papier. Ça veut dire que ce n'est pas si naturel de dessiner ça comme ça. Ceci est donc un nœud.

J'espère que tous voient que ça

πολὺ βαθύτερη, εκείνη που προσφέρεται στην αμφισημία. Η ερμηνεία οφείλει πάντοτε –στον αναλυτή– να λαμβάνει υπόψη της αυτό, ότι δηλαδή μέσα σ' αυτό που λέγεται, υπάρχει το ηχητικό κι ότι αυτό το ηχητικό οφείλει να συνηχήσει με ό,τι το ασυνείδητο απαρτίζει.

Υπάρχει κάτι σημαντικό σ' αυτόν τον τρόπο αναπαράστασης του δεσμού: του δεσμού του συμβολικού, του φαντασιακού και του πραγματικού και ορίστε ποιο είναι αυτό. Αυτό σημαίνει ότι δεν οφείλουμε αναγκαστικά να τους θέσουμε στο επίπεδο των δύο διαστάσεων αυτούς τους τρεις όρους. Το σώμα έχει, βεβαίως, επίσης, μια μορφή, μια μορφή που πιστεύουμε ότι είναι σφαιρική, αλλά οφείλουμε, επίσης, να ξέρουμε να σχεδιάζουμε τα πράγματα και διαφορετικά.

'Οπως βλέπετε, είναι αξιοπρόσεκτο ότι για ένα αντικείμενο που μου είναι τόσο οικείο όσο μπορείτε να φανταστείτε ότι μου είναι αυτός ο τρόπος να σχεδιάζω τον κόμβο, αναγκάστηκα να φυλάξω ένα σκονάκι. Πράγμα που σημαίνει ότι δεν είναι και τόσο φυσικό να το σχεδιάζει κανείς αυτό κατ' αυτόν τον τρόπο. Ορίστε λοιπόν ένας κόμβος.

Ελπίζω να βλέπετε όλοι ότι

fait nœud. Qu'est-ce que ça veut dire ? Ça veut dire que, au regard de cet, te référence à la sphère, 1 enveloppe 2. Le 1 par rapport au 2, on peut lui en faire faire le tour très exactement, d'ailleurs comme on peut faire faire par le 1 le tour de 2. Mais qu'est-ce que veut dire le fait que le 3 se dispose de cette façon-là ? Il se dispose d'une façon qui est rendue sensible par cette manière de disposer ce que nous appelons dans l'occasion *la sphère et la croix*, à ceci près que ce n'est pas une sphère, mais que c'est un rond. Un rond, ce n'est pas du tout la même chose qu'une sphère. Supposez que je rétrécisse ceci par le milieu et nous obtiendrons ça, qui est une forme de plus de ce que nous pouvons énoncer comme étant un nœud borroméen.

Je veux dire que, de quelque façon que le numéro 3 ici enveloppe le 1, il est enveloppé par l'autre, mais il est enveloppé par l'autre dans une troisième dimension. Contrairement à ce qu'on imagine – nous autres qui sommes ambitieux et qui passons notre temps à rêver à une quatrième –, nous ferions mieux de⁽⁵²⁾ penser au poids que la dit-mension troisième a (celle que j'ai décrite tout à l'heure). Il faudrait s'émerveiller de la troisième avant d'en faire une de plus. Il n'y a

σχηματίζει κόμβο. Τι σημαίνει αυτό; Αυτό σημαίνει ότι, σε σχέση μ' αυτή την αναφορά στη σφαίρα, το 1 περικλείει το 2. Το 1 σε σχέση με το 2, μπορούμε να το κάνουμε να κάνει τον γύρο με μεγάλη ακρίβεια, όπως άλλωστε μπορούμε να κάνουμε με το 1 το γύρο του 2. Τι σημαίνει, όμως, το γεγονός ότι το 3 τοποθετείται κατ' αυτόν-εδώ τον τρόπο; Τοποθετείται κατά έναν τρόπο που καθιστά ορατό δια του τρόπου διάταξης αυτό που, στην περίπτωσή μας, αποκαλούμε *η σφαίρα και ο σταυρός*, δηλαδή το ότι δεν είναι μια σφαίρα, αλλά είναι ένας δακτύλιος. Ένας δακτύλιος δεν είναι καθόλου το ίδιο πράγμα με μια σφαίρα. Υποθέστε ότι μαζεύω αυτό-εδώ στη μέση και θα έχουμε αυτό, το οποίο είναι μια επιπλέον μορφή εκείνου που μπορούμε να πούμε ότι είναι ένας βορρόμειος κόμβος.

Εννοώ ότι, με όποιον τρόπο κι αν το νούμερο 3 περικλείει εδώ το 1, περικλείεται από το άλλο, αλλά περικλείεται από το άλλο σε μια τρίτη διάσταση. Αντίθετα απ' ό,τι φανταζόμαστε –εμείς οι άλλοι που είμαστε φιλόδοξοι και περνάμε τον καιρό μας να ονειρευόμαστε μια τέταρτη διάσταση–, θα κάναμε καλύτερα να σκεφτούμε το βάρος που έχει η τρίτη διά-σταση (εκείνη που περιέγραψα πριν από λίγο). Θα έπρεπε να ατενίσουμε με θαυμασμό

rien de plus facile que d'en faire une de plus. Quand elles sont toutes séparées, à savoir si nous supposons trois cercles... qui s'en vont tous à la dérive, il suffit d'en faire un quatrième ; il suffit de le rattacher par un cercle d'une façon dont ça fasse un rond pour que nous retrouvions ce qui fait de ces cercles la consistance.

Après vous avoir fourni de ces noeuds la donnée qui aboutit à cette notion qu'il n'y a pas d'espace, qu'il n'y a que des noeuds – ou, plus exactement, c'est en fonction des noeuds que nous pensons l'espace –, maintenant, puisque je ne termine pas trop tard..., je serais heureux d'entendre vos questions...

την τρίτη διάσταση πριν φτιάξουμε άλλη μία. Δεν υπάρχει τίποτα πιο εύκολο από το να φτιάξουμε άλλη μία. Όταν είναι όλες χωριστά, δηλαδή αν υποθέσουμε τρεις κύκλους... οι οποίοι όλοι τους παραπαίουν ακυβέρνητοι, αρκεί να φτιάξουμε έναν τέταρτο. Αρκεί να τον δέσουμε μέσω ενός κύκλου κατά τρόπο που να σχηματιστεί ένας δακτύλιος, για να μπορέσουμε να ξαναβρούμε εκείνο που από τους εν λόγω κύκλους φτιάχνει συνεκτικότητα.

Κι αφού σας παρέδωσα περί αυτών των κόμβων το δεδομένο που καταλήγει στην έννοια ότι δεν υπάρχει χώρος, ότι υπάρχουν μόνο κόμβοι –ή, ακριβέστερα, ότι σε συνάρτηση με τους κόμβους μπορούμε και σκεφτόμαστε τον χώρο–, τώρα, αφού δεν ολοκλήρωσα πολὺ αργά..., με χαρά θα ακούσω τις ερωτήσεις σας...

¹ γαλλικά, discours.

2 η λέξη είναι analysant, την οποία μεταφράζουμε ως αναλυόμενος (παθητική μετοχή στη γραμματική). Μεταφράζοντας όμως πιστά, η λέξη είναι αναλύων, ενεργητική μετοχή που δηλώνει την ενέργεια του προσώπου που είναι σε ανάλυση και είναι ο ίδιος που κάνει τη δουλειά.

3 ο Λακάν κάνει παιχνίδι με τη γαλλική λέξη *bonheur*, που κατά λέξη είναι η καλή-ώρα (*bon-heur*), με την έννοια της καλής τυχαίας συνάντησης.

4 εδώ ο Λακάν παίζει με τις λέξεις *super-vision* (που περιλαμβάνει τη λέξη όραση) και *super-audition* (που περιλαμβάνει τη λέξη ακρόαση).

5 γαλλικά, *dit-mension* (διάσταση λεχθέντος).

6 αγγλικά, *mention* σημαίνει αναφέρω, κάνω λόγο για.

7 γαλλικά, *dit*.

8 γαλλικά, *dire*.

9 γαλλικά, *fiction*, με την έννοια της μυθοπλασίας, της φαντασίας.